

moralnopolitička vertikala 20. veka. Fašizam je ekstremni nacionalizam, a dosledno rastumačeni antifašizam najpouzdanija je osnova kritike raznovrsnih oblika nacionalističke usokogradnosti. Dok etnokratski liberalizam i "demokratski nacionalizam" počivaju na kritici rastegljivog totalitarizma, internacionalistička vizija društva lišenog antagonističkih imovinskih razlika uočava fašizam i njegovu etnokratsku osnovu kao glavnu opasnost. Teorijski osmišljeni antifašizam pretpostavlja kritiku društvenoekonomskih izvora nacionalizma, dok antitotalitarizam ovu kritiku zamagľjava i preusmerava. Zato treba "militantnim prosvetćivanjem" sprećavati zaborav fašizma, odnosno razvijati strategije protiv razaranja sećanja na sistem zla (Adorno).

Premda je ova knjiga pisana na razmeđi vekova i nakon jasnog kraja jedne epohe, verovatno je prepoznatľjivo opredeljenje pisca, formirano u tradiciji antifašizma 20. veka. Sa stanovišta istraćivaćke distance, reć je o perspektivi pisca umešanog u istoriju 20. veka bar u meri u kojoj je to bio neposredni akademski posmatrač opterećen predubeđenjima idejnog i vrednosnog opredeljenja kojeg se nije mogao lako lišiti. Uprkos samokritićkom trudu, čak ni svest o snazi predubeđenja nije imuna od pristrasnosti koje ono krije. Ovaj rizik prisutan je kod svake analize tekućih idejnih sukoba. Ipak, sa stanovišta nućne redukcije sloćenosti, bez minimuma opredeljenja ne bi se mogao uneti red u nepregledni kaos osećajnih debata oko socijalizma i fašizma krajem 20. veka koje su zgusnuti izraz dubokih idejnih tradicija minulog stoleća, ali i raznovrsnih grupnih interesa savremenog doba.

U Zrenjaninu, septembra 2001.

1. DEO.

PROMENA EPOHALNE SVESTI KRAJEM 20. VEKA.

1. Istorija, sećanje, identitet, ideologija.

Krajem 20. veka duboko se izmenilo gledanje država, etnićkih i socijalnih grupa na vlastitu prošlost. Nestanak hladnog rata snaćno je ubrzao ovaj proces. Promene su različite: odbacuju se ranije službene verzije istorije, rehabilituju se prećutane strane istorije, oćivľjava kult "korena", menja se kultura sećanja, prevladavanje prošlosti iznova se pravno reguliše itd. Francuski istorićar P. Nora smatra da je došlo do "ubrzavanja istorije", jer kontinuirane i trajne pojave više to nisu, već su na delu promene koje teku sve brće. To je snaćno uticalo na sećanje. Idejni preokret razbio je jedinstvo istorijskog vremena, tj. vezu koja je spajala sadašnjost sa prošloćću i budućnoćću. Ovo jedinstvo poćivalo je na ubeđenju da društvo, nacija ili grupa stvaraju budućnost tako što odrećuju šta treba zadržati iz prošlosti što bi dalo smisao sadašnjosti. To je bio ujedinjućći elemenat. Današnja neizvesnost oko budućnosti takoće nameće sadašnjici odrećenu vrstu obaveze da se seća. Trijumfalistićki je obznanjen slom istorije koja nam je bila bliska, a koja je opterećivala sadašnjicu sa imperativom "obaveznog sećanja". Ubrzavanje promena izazvalo je dramatićno pomeranje celokupne prošlosti na distancu, kao da smo od nje odsećeni, stvarajućći utisak "sveta koji smo izgubili". Sadašnjost je postala sumnjiva zbog naglo iskonstruisane vlastite istorijske svesti, koja poćiva na novim sećanjima. Pored ubrzanja na